

CYNGOR SIR YNYS MÔN	
Adroddiad i:	Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio / Cyngor Sir
Dyddiad:	29 Mehefin 2023 / 12 Medi 2023
Pwnc:	Adroddiad Blynyddol y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio 2022-23 – Adroddiad y Cadeirydd
Pennaeth Gwasanaeth:	Marc Jones, Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a Swyddog Adran 151 MarcJones@ynysmon.llyw.cymru
Awdur yr Adroddiad:	Marion Pryor, Pennaeth Archwilio a Risg MarionPryor@ynysmon.llyw.cymru
Natur a Rheswm dros Adrodd	
Mae gofyn i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio adrodd i'r 'rhai hynny sy'n gyfrifol am lywodraethiant' (y Cyngor Sir) asesiad o'i berfformiad a'i weithgareddau yn ystod y flwyddyn er mwyn dangos sut y bu i'r Pwyllgor gyflawni ei gyfrifoldebau. Mae'r adroddiad hwn yn manylu ar weithgareddau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn ystod 2022-23.	

1. Cyflwyniad

- 1.1. Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn elfen allweddol o fframwaith llywodraethu'r Cyngor. Ei swyddogaeth yw darparu adnodd annibynnol a lefel uchel i gefnogi llywodraethu da a rheolaeth ariannol gyhoeddus gref a darparu sicrwydd annibynnol 'y rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu' ar ddigonolrwydd y fframwaith rheoli risg, yr amgylchedd rheolaeth fewnol a chywirdeb y prosesau adrodd a llywodraethu ariannol.
- 1.2. Er mwyn cyflawni eu cyfrifoldebau'n effeithiol, mae canllawiau CIPFA¹ yn nodi y dylai pwyllgorau archwilio adrodd yn rheolaidd ar eu gwaith i'r 'rhai sy'n gyfrifol am lywodraethu', ac o leiaf adrodd yn flynyddol am asesiad o'u perfformiad. Dylai adroddiad cyhoeddus blynyddol ddangos sut mae'r pwyllgor wedi cyflawni ei gyfrifoldebau. Mae'r adroddiad hwn yn bodloni'r gofyniad hwnnw.

2. Argymhelliad

- 2.1. Bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn cymeradwyo Adroddiad Blynyddol y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ar gyfer 2022-23 cyn ei gyflwyno i gyfarfod o'r Cyngor Sir ar 12 Medi 2023.

¹ Mae [Datganiad Sefyllfa'r Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth: Pwyllgorau Archwilio mewn Awdurdodau Lleol a'r Heddlu \(2022\)](#) a'r canllawiau cysylltiedig yn nodi barn CIPFA am rôl a swyddogaethau pwyllgor archwilio.

ADRODDIAD BLYNYDDOL Y PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO 2022-23 – ADRODDIAD Y CADEIRYDD

Marion Pryor BA MA CMIIA CPFA ACFS

Mehefin 2023

Pennaeth Archwilio a Risg

MarionPryor@ynysmon.llyw.cymru

TABL CYNNWYS

CYFLWYNIAD	3
CYFANSODDIAD A THREFNIADAU	4
TREFNIADAU ATEBOLRWYDD	6
LLYWODRAETHIANT	8
RHEOLI TRYSORLYS	10
GWERTH AM ARIAN	11
FFRAMWAITH SICRWYDD	12
RHEOLI RISG	14
ATAL TWYLL A LLYGREDD	15
ARCHWILIO MEWNOL	16
ARCHWILIO ALLANOL	18
ADRODDIADAU ARIANNOL	19
DELIO Â CHWYNION	20
ADRODDIAD HUNANASESIAD	21
PANEL ASESU PERFFORMIAD	22
ADOLYGIAD ARBENNIG GAN YR ARCHWILYDD CYFFREDINOL	23
ATODIAD A: AMLDER CYFARFODYDD A PHRESENOLDEB	24
ATODIAD B: HYFFORDDIANT A FYNCHWYD GAN YR AELODAU 2022-23	25

CYFLWYNIAD

Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn elfen allweddol o fframwaith llywodraethu'r Cyngor. Mae'n darparu adnodd annibynnol a lefel uchel i gefnogi llywodraethiant da a rheolaeth ariannol gyhoeddus gadarn (3.4.8.1.1).

Ei bwrpas yw rhoi sicrwydd annibynnol lawn i'r Cyngor ("*y rhai hynny sy'n gyfrifol am lywodraethiant*") ynghylch digonolrwydd y fframwaith rheoli risg, yr amgylchedd reoli fewnol a chywirdeb y prosesau adrodd ariannol a llywodraethu (3.4.8.1.2).

Mae'n cynnal trosolwg o weithgareddau archwilio mewnol (3.4.8.10) ac allanol (3.4.8.11) a rheoleiddwyr eraill (3.4.8.13), er mwyn helpu i sicrhau bod trefniadau sicrwydd effeithiol ar waith. Y mae hefyd yn adolygu, asesu ac adrodd ar allu'r awdurdod i ddelio gyda chwynion yn effeithiol (3.4.8.14) ac mae'n argymhell gwelliannau yn y maes hwn. Yn dilyn Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, bydd hefyd yn derbyn a chyflwyno sylwadau ar adroddiad hunanasesu'r Cyngor (3.4.8.15) ac adroddiad y panel asesu perfformiad (3.4.8.16).

Mae gwahaniaeth clir rhwng rôl y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio a rôl y pwyllgorau sgrwtini. Rôl y pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yw cael sicrwydd bod systemau rheoli mewnol y Cyngor yn gweithio a bod risgiau'n cael eu rheoli'n effeithiol, yn hytrach na chraffu ar weithgareddau (3.4.8.1.3).

Er mwyn cyflawni ei gyfrifoldebau'n effeithiol, mae canllawiau'r Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA)¹ yn nodi y dylai pwyllgorau archwilio adrodd yn rheolaidd ar eu gwaith 'i'r rheiny sy'n gyfrifol am lywodraethiant', a chyflwyno adroddiad ar eu hasesiad o'u perfformiad o leiaf unwaith y flwyddyn. Dylai'r adroddiad cyhoeddus blynyddol ddangos sut mae'r pwyllgor wedi cyflawni ei ddyletswyddau. Mae'r adroddiad hwn yn cwrdd â'r gofyniad hwn drwy asesu gweithgareddau'r Pwyllgor yn ystod 2022-23 yn erbyn ei gylch gorchwyl, sydd wedi'i ymgorffori yng [Nghyfansoddiad²](#) y Cyngor, fersiwn 2.78 a ddiweddarwyd ar 25 Ebrill 2023.

¹ Mae [Datganiad Sefyllfa: Pwyllgorau Archwilio Awdurdodau Lleol a Heddluoedd \(2022\)](#) Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth a chanllawiau cysylltiedig yn nodi barn CIPFA ynghylch rôl a swyddogaethau'r pwyllgor archwilio.

² Cyfeirir at yr adran berthnasol o'r Cyfansoddiad mewn cromfachau.

CYFANSODDIAD A THREFNIADAU

Drwy gydol y flwyddyn, mae'r Pwyllgor wedi cynnal ei fusnes yn anwleidyddol ac wedi glynu wrth y rheolau ynglŷn â chydbwysedd gwleidyddol (3.4.8.2.1).

Roedd y Pwyllgor yn cynnwys wyth aelod etholedig ac un aelod lleyg, a oedd ym flwyddyn olaf ei dymor pum mlynedd. Roedd y Cynghorydd Liz Wood yn absennol am gyfnod byr yn ystod y flwyddyn. Ymunodd y Cynghorydd Aled Morris Jones â'r Pwyllgor yn ei lle ar sail dros dro. Fe wnaeth pob aelod ddatgan diddordeb lle bo'n briodol (3.4.8.2.2).

Mae angen i'r Aelod Portffolio Cyllid, cyn belled ag y bo hynny'n bosib, fynychu holl gyfarfodydd y Pwyllgor (3.4.8.2.2) a mynychodd chwech or wyth cyfarfod a gynhaliwyd yn ystod 2022-23 [Atodiad A](#).

Yn unol â gofynion Deddf Llywodraeth leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, Roedd Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn aelod lleyg ac felly nid oedd yn gynghorydd etholedig nac aelod o grŵp a oedd yn rhan o Bwyllgor Gwaith y Cyngor (3.4.8.2.3).

Mae swyddogion wedi mynychu cyfarfodydd ar gais aelodau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio (3.4.8.2.4).

Mae cylch gorchwyl y Pwyllgor yn ei gwneud yn ofynnol i'r Pwyllgor gyfarfod o leiaf bedair gwaith y flwyddyn (3.4.8.2.5). Cyfarfu'r Pwyllgor yn ffurfiol (cyfarfodydd hybrid) ar wyth achlysur, yn cynnwys dau gyfarfod arbennig i ystyried y Datganiad o Gyfrifon drafft a therfynol ar gyfer 2021-22 ac adroddiad yr Archwilydd Allanol ar y Datganiadau Ariannol (Adroddiad ISA 260). Mae'r aelodaeth a phresenoldeb mewn cyfarfodydd yn ystod 2022-23 wedi bod yn dda ([Atodiad A](#).)

Lle bo angen, mae'r Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a Swyddog Adran 151 wedi darparu cyngor, ac y mae wedi cael mynediad uniongyrchol a dilyffethair i'r Pwyllgor (3.4.8.2.6). Yn ystod y flwyddyn, mae'r Pwyllgor wedi comisiynu gwaith yn uniongyrchol gan yr archwilwyr mewnol ar ffurf adroddiadau cynnydd ar archwiliadau unigol (3.4.8.2.7).

Ni fu'n rhaid i'r archwilwyr allanol na mewnol ofyn i'r Cadeirydd ystyried unrhyw fater y dylid ei ddwyn i sylw'r Cyngor ym marn yr archwilwyr (3.4.8.2.8).

Derbyniodd yr aelodau presennol hyfforddiant parhaus ([Atodiad B](#)), adroddiadau ar ddeddfwriaeth newydd, canllawiau proffesiynol ac ymchwil. Cynhaliwyd arolwg o wybodaeth a sgiliau'r Pwyllgor yn ystod y flwyddyn, a chafodd y canlyniadau eu hanfon at y Rheolwr Datblygu i'w cynnwys yn y rhaglen hyfforddi ar gyfer aelodau 2023-24 (3.4.8.2.9).

Yn ystod 2021-22, fe wnaeth y Pwyllgor ystyried a chymeradwyo'r cylch gorchwyl diwygiedig yn dilyn newidiadau yn sgil Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021. Ym mis Chwefror 2023, fe wnaeth y Pwyllgor adolygu ei gylch gorchwyl i wneud yn siŵr ei fod yn addas ac yn cyd-fynd â'r canllawiau penodol ar gyfer y sector a gyhoeddwyd gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA) ym mis Rhagfyr 2022. Gan nad oedd y canllawiau'n cynnwys newidiadau a oedd yn effeithio ar gylch gorchwyl cyfredol y Pwyllgor, penderfynodd y Pwyllgor eu cymeradwyo heb fod angen unrhyw newidiadau.

TREFNIADAU ATEBOLRWYDD

Mae'r adroddiad hwn yn bodloni'r gofyniad i gyflwyno adroddiad blynyddol i'r cyngor llawn (*'i'r rheiny sy'n gyfrifol am lywodraethiant'*) ar ganfyddiadau, casgliadau ac argymhellion y pwyllgor archwilio ynghylch digonolrwydd ac effeithiolrwydd fframweithiau llywodraethu, rheoli risg a rheolaeth fewnol y Cyngor; a'i drefniadau adrodd ariannol, a'i swyddogaethau archwilio mewnol ac allanol (3.4.8.3.1).

Y mae hefyd yn bodloni'r gofyniad i adrodd ar effeithiolrwydd y pwyllgor o ran cyflawni'i bwrpas a'i gylch gorchwyl cytunedig. Yn ystod 2022-23, cynhaliwyd hunanasesiad gwybodaeth a sgiliau gydag aelodau unigol o'r Pwyllgor er mwyn iddynt allu asesu eu heffeithiolrwydd a nodi unrhyw feysydd i'w datblygu a hyfforddiant. O ganlyniad datblygwyd rhaglen o ddiwyddiadau ar y cyd â'r Rheolwr Datblygu AD (3.4.8.3.2).

Comisiynwyd y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA) i hwyluso hunanasesiad ansoddol yn 2023-24 gydag aelodau'r Pwyllgor. Bydd hefyd yn cynnwys adborth ar berfformiad y Pwyllgor gyda'r rheiny sy'n ymwneud â'r Pwyllgor neu'n dibynnu ar ei waith, yn cynnwys uwch reolwyr, i werthuso p'un ai a ydi'r Pwyllgor yn ychwanegu gwerth i'r sefydliad ac, os felly, sut (3.4.8.3.2).

Mae'r Pwyllgor wedi ystyried ei fusnes yn gyhoeddus, ac eithrio, llo bo'n briodol, pan gyfarfu'n breifat i ystyried eitemau o dan Adran 100 (A) (4) o Ddeddf Llywodraeth Leol 1972³. Yn ystod 2022-23, fe ystyriodd y Pwyllgor dair eitem yn breifat:

- Adroddiad Diogelwch Seiber 2022 (Medi 2022)
- Diweddariadau ar y Gofrestr Risgiau Strategol (Medi 2022 a Chwefror 2023)
- Adroddiad Archwilio Mewnol 'Galw Gofal' - Trefniadau Llywodraethu Partneriaeth' (Chwefror 2023)

Cyflwynwyd y Profion Budd y Cyhoedd priodol i'r Pwyllgor a chawsant eu derbyn ganddo.

³ Eitemau o dan Atodlen 12A, Paragraff 14: Gwybodaeth yn ymwneud â materion ariannol neu fasnachol unigolyn penodol (gan gynnwys yr awdurdod sy'n dal y wybodaeth honno) a Paragraff18: Gwybodaeth yn ymwneud ag unrhyw gamau a gymerwyd i atal, ymchwilio neu erlynnu trosedd.

Ym mis Chwefror 2023, gofynnodd aelod o'r Pwyllgor a oedd angen eithrio'r Gofrestr Risgiau Strategol yn gyfan gwbl rhag cael ei thrafod mewn sesiwn agored oherwydd bod elfennau ohoni o ddiddordeb i'r cyhoedd . Yn dilyn y cyfarfod hwnnw, gofynnodd y Pennaeth Archwilio a Risg am gyngor gan y Prif Weithredwr a'r Swyddog Monitro ynglŷn â'r mater a chytunwyd y byddai'r Gofrestr Risgiau Strategol yn cael ei thrafod mewn sesiwn agored yn y dyfodol (3.4.8.3.3).

Cafodd yr agenda ac adroddiadau eu cyhoeddi yn unol â'r amserlenni statudol ac roeddent ar gael i'w harchwilio (3.4.8.3.3).

LLYWODRAETHIANT

Fe wnaeth y Pwyllgor ystyried Cod Llywodraethu Lleol y Cyngor yn ei gyfarfod ym mis Rhagfyr 2022. Nododd y Pwyllgor ei fod yn cael ei gyflwyno yn dilyn adolygiad mewnol o'r broses yn ystod 2022-23 drwy'r Grŵp Adolygu Perfformiad a Llywodraethu a'r Tîm Arweinyddiaeth, er mwyn rhoi sicrwydd bod trefniadau llywodraethu'r Cyngor yn dal i fod yn gadarn ac yn addas i'r diben a'u bod yn cael eu gweithredu a'u defnyddio'n effeithiol ym mhob agwedd ar fusnes y Cyngor (3.4.8.4.1/5).

Fe amlygodd y Pwyllgor anghysondebau rhwng y fersiwn Gymraeg a Saesneg o'r ddogfen a holwyd p'un ai a ddylai'r ddogfen, sy'n edrych tua'r dyfodol ac sy'n weithredol am y cyfnod 2023 i 2028, gyfeirio at gynllun cyfredol y Cyngor gan ei fod yn dod i ben yn 2022. Mewn ymateb, cynghorodd y Rheolwr Cynllunio Busnes a Pherfformiad bod yr ymrwymadau yn y ddogfen yn nodi'r hyn mae'r Cyngor yn gobeithio'i gyflawni, a bod y dystiolaeth bod y rhain wedi cael eu gwredu yn dod o'r ffynonellau sicrwydd. Nid yw'r dystiolaeth o ran Cynllun newydd y Cyngor ar gyfer 2023 i 2028 ar gael eto.

Ym mis Gorffennaf 2022, fe wnaeth y Pwyllgor adolygu ac asesu trefniadau llywodraethu corfforaethol y Cyngor yn ystod ei adolygiad o'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol (DLIB) drafft (3.4.8.4.2). Bu i'r Pwyllgor nodi gwelliannau o ran darllenadwyedd a gosodiad y Datganiad ond nododd hefyd y byddai fersiwn cryno'n ddefnyddiol i'r cyhoedd. Fe wnaeth y Pwyllgor hefyd gwestiynu'r asesiad cyffredinol yn erbyn egwyddorion craidd y Fframwaith sydd wedi bod yn "Dda" mewn blynyddoedd dilynol a heb symud i'r lefel nesaf. Mewn ymateb, cynghorodd y Prif Weithredwr bod y categorïau'n eang ac y byddai'n rhaid i'r Cyngor allu dangos ymarfer arloesol er mwyn symud i "Rhagorol", rhywbeth sydd ddim bod amser yn hawdd mewn perthynas â llywodraethu.

Hefyd, gofynnodd y Pwyllgor am eglurder ynglŷn â mynd i'r afael â'r materion llywodraethu a nodwyd yn ystod 2021-22 yn enwedig rheiny'n ymwneud â'r cyfrifoldebau newydd a'r newidiadau a gyflwynwyd yn sgil Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021. Mewn ymateb, dywedodd y Prif Weithredwr bod y Ddeddf bellach yn gosod dyletswyddau a chyfrifoldebau newydd ar y Cyngor a bod rhai wedi'u gweithredu tra bo eraill ar waith ac y byddant yn cael eu cwblhau yn ystod y flwyddyn ariannol gyfredol.

Ym mis Ionawr 2023, derbyniodd y Pwyllgor y fersiwn terfynol o'r DLIB a phenderfynodd ei gymeradwyo ar gyfer 2021-22 a'i gyfeirio i'w gymeradwyo gan y Cyngor llawn a'i lofnodi gan Arweinydd y Cyngor a'r Prif Weithredwr (3.4.8.6.2).

Mae Cylch Gorchwyl y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn mynnu'i fod yn adolygu'r trefniadau llywodraethu a sicrwydd sydd ar gael ar gyfer partneriaethau neu gydweithio arwyddocaol (3.4.8.4.6) a'i fod hefyd yn adolygu'r sicrwydd sydd ar gael ar gyfer rheoli'r risgiau sydd ynghlwm ag unrhyw bartneriaethau, yn cynnwys proffil risg y Cyngor fel rhan o'r partneriaethau hynny (3.4.8.8.1). Oherwydd y cylch Cyngor newydd, nid oedd adroddiad ar bartneriaethau sylweddol ar gael yn ystod 2022-23. Gan nad oedd adroddiad blynyddol y Pwyllgor Sgriwtini Partneriaethau ac Adfywio ar gael, bydd y gwasanaeth Archwilio Mewnol yn cwblhau darn o waith yn ystod 2023-24 i roi'r sicrwydd hwn i'r Pwyllgor.

RHEOLI TRYSORLYS

Mae'r Cyngor llawn wedi enwebu'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio i fod yn gyfrifol am sicrhau bod y strategaeth a pholisïau rheoli trysorlys yn cael eu craffu'n effeithiol (3.4.8.5.1). Felly, mae'r Pwyllgor yn ymgymryd â rôl craffu yn unol â Chod Ymarfer CIPFA ar Reoli Trysorlys, cyn eu bod yn cael eu cymeradwyo gan y Cyngor llawn (3.4.8.5.2).

Ym mis Medi 2022, fe wnaeth y Pwyllgor adolygu'r **Adroddiad Rheoli Trysorlys Blynyddol ar gyfer 2022-22**, a oedd yn rhoi trosolwg o weithgareddau benthycu a buddsoddi'r Cyngor yn ystod y flwyddyn ac yn amlygu perfformiad y Cyngor yn erbyn y dangosyddion darbodus a osodwyd ganddo. Wrth ystyried yr adroddiad, roedd y pwyntiau a godwyd gan y Pwyllgor yn cynnwys gwariant cyfalaf a thanwariant yn y gyllideb gyfalaf, cynnal pwerau prynu'r Cyngor a chynyddu enillion drwy fuddsoddi. Penderfynodd y Pwyllgor dderbyn yr adroddiad a'i anfon ymlaen i gyfarfod nesaf y Pwyllgor Gwaith heb sylw pellach (3.4.8.5.1/2/3/4).

Ym mis Rhagfyr 2022, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i'r adolygiad canol blwyddyn o weithgareddau rheoli trysorlys a'r sefyllfa bresennol. Yn dilyn trafodaeth ynglŷn ag amcangyfrifon gwariant cyfalaf y Cyngor, yr hyn sydd wedi achosi oedi o ran y rhaglen gyfalaf a diogelwch rhoi benthycu a benthycu rhwng awdurdodau, penderfynodd y Pwyllgor nodi a derbyn yr adolygiad canol blwyddyn heb sylw pellach. Hefyd, penderfynodd y Pwyllgor argymhell bod y Pwyllgor Gwaith yn gofyn i'r Cyngor Llawn gymeradwyo newid y cyfyngiad benthycu ar gyfer awdurdodau eraill yn codi o £5 miliwn i £10 miliwn (3.4.8.5.1/2/3/4).

Ym mis Chwefror 2023, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i'r **Datganiad ar y Strategaeth Rheoli Trysorlys ar gyfer 2023-24**, a oedd yn cynnwys y Datganiad Buddsoddi Blynyddol, y Datganiad Polisi Blynyddol ar y Ddarpariaeth Refeniw Isaf, y Datganiad Polisi ar Reoli'r Trysorlys, a'r Cynllun Dirprwyo Rheoli'r Trysorlys. (3.8.4.5.1/4)

Yn dilyn trafodaeth ynglŷn ag ymarferoldeb cyllido'r gyllideb gyfalaf, y cynnydd mewn costau benthycu allanol gan fod y Cyngor wedi cyrraedd y terfynau benthycu mewnol a disgwyliadau cyllido LIC i'r dyfodol a'r gofynion tebygol e.e., amodau sero net, penderfynodd y Pwyllgor dderbyn a nodi'r Datganiad Rheoli Trysorlys ar gyfer 2023-24 a'i anfon ymlaen i'r Pwyllgor Gwaith heb sylw pellach.

GWERTH AM ARIAN

Mae'r Pwyllgor yn cefnogi'r gwaith o ddatblygu trefniadau cadarn i wneud yn siŵr bod y Cyngor yn gwneud y defnydd gorau o'i adnoddau, a bod trethdalwyr a defnyddwyr gwasanaeth yn cael gwerth gorau am arian (3.4.8.6.1).

Ym mis Gorffennaf 2022, adolygodd y Pwyllgor ddull cyffredinol y Cyngor tuag at sicrhau gwerth gorau am arian wrth adolygu Datganiad Llywodraethu Blynyddol drafft y Cyngor (3.4.8.6.2).

Ym mis Ebrill 2023, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i **Grynodeb Archwilio Blynyddol Archwilio Cymru ar gyfer 2022**, a'r sicrwydd a gafwyd yn sgil yr asesiadau effeithiolrwydd o drefniadau'r Cyngor ar gyfer sicrhau gwerth gorau am arian (3.4.8.6.3). Roedd yr adroddiad yn hysbysu'r Pwyllgor bod Archwilio Cymru wedi cwblhau gwaith yn ystod 2021-22 i gwrdd â dyletswydd yr Archwilydd Cyffredinol i weld a oedd y Cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i sicrhau gwerth gorau am arian ar gyfer yr adnoddau a ddefnyddir ganddo. I gwrdd â'r ddyletswydd hon, cwblhaodd Archwilio Cymru brosiectau penodol, gan ddibynnu ar waith archwilio arall, a gwaith rheoleiddwyr megis Arolygiaeth Gofal Cymru ac Estyn (yr arolygiaeth addysg).

Wrth asesu pa un ai a ydi'r Cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i sicrhau gwerth gorau am arian, cyfeiriodd Archwilio Cymru at ei waith ar ddatganiadau ariannol 2021-22, sy'n nodi bod yr Archwilydd Cyffredinol wedi rhoi barn ddiamod, gwir a theg ar ddatganiadau ariannol y Cyngor.

Cadarnhaodd yr Archwilydd Cyffredinol hefyd bod y Cyngor wedi cwrdd â gweddill ei ddyletswyddau o dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009, a bod y Cyngor wedi gwneud cynnydd da o ran datblygu ei drefniadau i gwrdd â gofynion Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, yn cynnwys drafftio ei hunanasesiad blynyddol cyntaf (gweler yr [Adroddiad Hunanasesiad](#) isod). O ran ei gynlluniau lleihau carbon, roedd yr Archwilydd Cyffredinol yn cydnabod bod gan y Cyngor weledigaeth ar gyfer ei uchelgais o ran datgarboneiddio ond mai dim ond megis dechrau oedd y siwrne, a'i fod angen gwneud gwaith pellach i ddeall ei ôl-troed carbon a'r gost ac effaith ei gamau gweithredu arfaethedig o ran carbon.

Penderfynodd y Pwyllgor nodi Crynodeb Archwilio Blynyddol yr Archwilydd Cyffredinol ar gyfer 2022 a'r asesiad ynglŷn â pha un ai a oedd y Cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i sicrhau gwerth gorau am arian.

FFRAMWAITH SICRWYDD

Mae cael trosolwg o fframwaith sicrwydd y Cyngor yn galluogi'r Pwyllgor i gymeradwyo'r strategaeth archwilio mewnol yn seiliedig ar risg drwy ganfod i ba raddau y mae'n ddibynol ar waith archwilio mewnol ar gyfer ei ofynion sicrwydd. Mae'r Pwyllgor hefyd yn ceisio cael eglurder ynglŷn â'r sicrwydd a roddir, gwneud yn siŵr bod cyfrifoldebau dros ddarparu sicrwydd yn cael eu dyrannu'n eglur ac osgoi dyblygu gwaith (3.4.8.7.1/2)

Yn ystod y flwyddyn, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i sicrwydd ynghylch [rheoli risg](#), [archwilio mewnol](#), a'r [Datganiad Llywodraethu Blynyddol](#), yn ogystal ag adroddiadau gan yr [archwilwyr allanol](#).

Hefyd, yn ystod y flwyddyn, derbyniodd y Pwyllgor adroddiadau gan y darparwyr sicrwydd llinell gyntaf ac ail linell canlynol:

Ym mis Medi 2022, derbyniodd y Pwyllgor adroddiad gan y Prif Swyddog Iechyd a Diogelwch, sef yr **Adroddiad Iechyd a Diogelwch Corfforaethol Blynyddol**. Cafwyd trafodaeth ynghylch materion yn ymwneud â darparu a mynychu hyfforddiant a'r gallu i adnabod tueddiadau sy'n dod i'r amlwg, patrymau a/neu bwyntiau dysgu mewn atgyfeiriadau a wneir i'r Gweithgor Iechyd a Diogelwch (HSE). Penderfynodd y Pwyllgor dderbyn yr adroddiad a chefnogi'r argymhelliad y dylai'r Cyngor ddilyn cynllun strategol ar gyfer rheoli lechyd a Diogelwch a rhoi Cynllun Gweithredu Iechyd a Diogelwch Corfforaethol ar waith. Fodd bynnag, bu i'r Pwyllgor hefyd argymhell bod yr adroddiadau Iechyd a Diogelwch Corfforaethol Blynyddol yn cynnwys data ar y nifer o bobl a ddisgwylir ar sesiynau hyfforddi yn ogystal â'r nifer a fynychodd (3.4.8.7.1).

Ym mis Medi 2022, derbyniodd y Pwyllgor yr adroddiad **Diogelwch Seiber TGCh Blynyddol**. Roedd yr adroddiad yn nodi'r bygythiadau seiber cyffredin a wynebir gan y Cyngor ac yn amlinellu'r mesurau lliniarol a gweithredol sydd ar waith i ganfod ac atal gweithgarwch maleisus. Penderfynodd y Pwyllgor dderbyn yr adroddiad a nodi'r cynnwys (3.4.8.7.1).

Ym mis Rhagfyr 2022, derbyniodd y Pwyllgor adroddiad gan y Prif Weithredwr a'r Rheolwr Newid Hinsawdd a oedd yn amlinellu ymateb y Cyngor i adroddiadau gan **Archwilio Cymru a Zurich Risk Engineering ar agwedd y sector cyhoeddus a Chyngor Sir Ynys Môn tuag at newid hinsawdd**. Cafwyd trafodaeth ynglŷn â'r gost o gyrraedd y targed sero net; sicrhau arbedion drwy'r mesurau sydd eisoes wedi cael eu rhoi ar waith e.e., gosod paneli solar yn

adeiladu'r Cyngor; darparu metrigau ar gyfer mesur cynnydd sero net; cymorth ac arbenigedd allanol; a'r her o fuddsoddi mwy mewn mentrau datgarboneiddio pan fo disgwyl i'r sefyllfa o ran y gyllideb waethygu dros y ddwy flynedd nesaf. Ar ôl nodi'r sicrwydd a roddwyd, gofynnodd y Pwyllgor am ddiweddariad cynnydd pellach yng ngwanwyn 2023 (3.4.8.7.1/3.4.8.13).

Ym mis Chwefror 2023, derbyniodd y Pwyllgor **adroddiad y Swyddog Diogelu Data Ysgolion a oedd yn nodi'r materion llywodraethu gwybodaeth allweddol mewn perthynas ag ysgolion Ynys Môn** am y cyfnod Tachwedd 2021 i Ionawr 2023. Cafwyd trafodaeth ynglŷn â'r trefniadau sydd ar waith i fynd ar drywydd gweithredu'r camau nesaf a monitro cydymffurfiaeth. Holodd y Pwyllgor ynglŷn â'r ddarpariaeth ar gyfer hyfforddi staff ysgol; rôl Cwmni CELyn o ran darparu cyngor arbenigol ar lywodraethu gwybodaeth a diogelu data i awdurdodau lleol; a'r trefniadau ar gyfer caffael pecynnau meddalwedd ar gyfer ysgolion a chydymffurfio â'r gofynion GDPR a diogelu data ar yr un pryd. Penderfynodd y Pwyllgor dderbyn yr adroddiad a chymeradwyo camau nesaf arfaethedig y Swyddog Diogelu Data Ysgolion er mwyn galluogi ysgolion i weithredu yn gwbl unol â'r gofynion diogelu data (3.4.8.7.1).

RHEOLI RISG

Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio wedi goruchwylio'r gwaith o ddatblygu a gweithredu rheolaeth risg yn y Cyngor (3.4.8.8.1) yn ystod y flwyddyn.

Ym mis Medi 2022, derbyniodd y Pwyllgor ddiweddariad ar Gofrestr Risgiau Strategol y Cyngor, a oedd yn amlygu'r newidiadau o ran y gofrestr risgiau'n gyffredinol yn ogystal ag unrhyw risgiau penodol o ran tebygolrwydd ac effaith yn dilyn adolygiad y Tîm Arweinyddiaeth. Cafwyd trafodaeth ynglŷn â'r saith risg allweddol coch/critigol sydd yn weddill a amlinellwyd, ac roedd y Pwyllgor yn derbyn y bydd rhai o'r risgiau hyn, oherwydd eu natur, bob amser yn bodoli gan eu bod yn gysylltiedig â phobl, asedau, technoleg gwybodaeth a'r economi ehangach ond bod modd i'r Cyngor eu cadw ar lefel dderbyniol drwy eu nodi, asesu a'u monitro'n rheolaidd. Penderfynodd y Pwyllgor nodi'r newidiadau a wnaed i'r Gofrestr Risgiau Strategol.

Derbyniodd y Pwyllgor adroddiad tebyg ym mis Chwefror 2023 ac yn dilyn trafodaeth penderfynwyd nodi'r diwygiadau a wnaed i'r Gofrestr Risgiau Strategol a chymryd sicrwydd bod y Tîm Arweinyddiaeth wedi cydnabod y risgiau wrth gyflawni blaenoriaethau'r Cyngor a'i fod yn eu rheoli.

Ym mis Ebrill 2023, ystyriodd y Pwyllgor y Polisi a'r Strategaeth Rheoli Risg yn ogystal â'r Canllawiau Rheoli Risg atodol. Yn dilyn trafodaeth ynglŷn â phennu'r archwaeth risg ar gyfer y gwahanol gategoriâu risg o fewn y Datganiad Archwaeth Risg; rheoli risgiau'n gysylltiedig â chontractau, yn enwedig yn y sector adeiladu; gwersi a ddysgwyd sydd wedi dod i'r amlwg, penderfynodd y Pwyllgor dderbyn y Polisi a Strategaeth Rheoli Risg a nodi eu cynnwys.

ATAL TWYLL A LLYGREDD

Ym mis Medi 2022, derbyniodd y Pwyllgor adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg **Adroddiad Blynyddol Atal Twyll, Llwgwrwbrwyo a Llygredd** ar gyfer 2021-22 (3.4.8.9.4). Fel rhan o'r adroddiad hwn, cadarnhaodd y Pennaeth Archwilio a Risg y gyfradd cydymffurfiaeth bresennol (93%) ar gyfer gwybodaeth a dealltwriaeth y staff o'r Polisi a Chanllawiau Chwythu'r Chwiban. (3.4.8.9.1).

Yn dilyn trafodaeth ynglŷn â defnyddio technoleg i daclo twyll a'r rhan y mae'r Cyngor yn ei chwarae yn y Fenter Twyll Genedlaethol; achosion o dwyll yn ymwneud â'r Gostyngiad yn y Dreth Gyngor i Aelwydydd Unigol a defnyddio cwmni allanol i ddadansoddi data'r Gostyngiad Person Sengl pob hyn a hyn er mwyn nodi unrhyw anghysondebau a/neu wallau; pwysigrwydd addysgu staff ynglŷn â'r gwahanol fathau o dwyll a diffyg data rhanbarthol a lleol ynglŷn ag achosion o dwyll mewn sectorau penodol, penderfynodd y Pwyllgor dderbyn yr adroddiad a nodi ei gynnwys.

Ym mis Rhagfyr 2022, derbyniodd y Pwyllgor adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg ar y **Strategaeth Atal Twyll, Llwgwrwbrwyo a Llygredd ar gyfer 2022-25** (3.4.8.9.2/3).

Yn dilyn trafodaeth cydnabuwyd mai twyll seiber ydi'r risg pennaf i'r Cyngor a bod rhaid i'r Cyngor beidio bod yn hunanfodlon oherwydd maint yr awdurdod, ac fe amlygwyd bod bygythiadau seiber yn hollbresennol ac yn esblygu'n barhaus.

Yn dilyn trafodaeth bellach ynglŷn â'r angen am drefniadau rheoli cadarn ar gyfer rheoli bygythiadau seiber mewn ysgolion a sicrhau bod "canfod" twyll yn amcan allweddol yn strategaeth gwrth-dwyll y Cyngor, penderfynodd y Pwyllgor nodi cynnwys yr adroddiad.

ARCHWILIO MEWNOL

Mae'r pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio wedi goruchwylio trefniadau archwilio mewnol y Cyngor (3.4.8.10.1). Trwy adolygu'r Strategaeth Archwilio Mewnol, yr Adroddiad Blynyddol ar Archwilio Mewnol, a'r Siarter Archwilio Mewnol a diweddariadau rheolaidd gan y Pennaeth Archwilio a Risg, mae'r Pwyllgor wedi goruchwylio annibyniaeth, gwrthrychedd, perfformiad a phroffesiynolrwydd yr adran archwilio mewnol, cefnogi effeithiolrwydd y broses archwilio mewnol a hyrwyddo'r defnydd effeithiol a wneir o archwiliadau mewnol o fewn fframwaith sicrwydd y Cyngor (3.4.8.10.2).

Ym mis Mehefin 2022, derbyniodd y Pwyllgor y **Strategaeth Archwilio mewnol ar gyfer 2022-23** (3.4.8.10.5/6). Yn dilyn trafodaeth ynglŷn â Gwydnwch Ariannol y Cyngor yng nghydestun y cynnydd mewn prisiau ynni a deunyddiau ac ar ôl derbyn eglurhad y bydd y gwaith archwilio mewnol yn y maes hwn yn canolbwyntio ar sut mae'r Cyngor yn cynllunio ar gyfer y dyfodol; penderfynodd y Pwyllgor gymeradwyo'r Strategaeth Archwilio Mewnol ar gyfer 2022-23 a chymeradwyo'r dull a'r blaenoriaethau a amlinellwyd er mwyn cyflawni anghenion sicrwydd y Cyngor.

Ym mis Mehefin 2022, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i'r **Adroddiad Archwilio Mewnol Blynyddol ar gyfer 2021-22**, yn cynnwys barn y Pennaeth Archwilio a Risg ar ddigonolrwydd ac effeithiolrwydd cyffredinol y fframwaith llywodraethu a rheolaeth risg y Cyngor, ynghyd â chrynodeb o'r gwaith a oedd yn cefnogi'r farn honno (3.4.8.10.7/8/9/12/14/15). Cadarnhaodd y Pennaeth Archwilio a Risg ei bod hi o'r farn, fel 'prif weithredwr archwilio' Cyngor Sir Ynys Môn, bod fframwaith rheoli risg, llywodraethu a rheolaeth fewnol y sefydliad wedi bod yn ddigonol ac effeithiol yn ystod y 12 mis hyd at 31 Mawrth 2022.

O fewn yr adroddiad, bu i'r Pwyllgor nodi y cynhelir yr asesiad sicrhau ansawdd allanol nesaf yn ystod yr haf gan Gyngor Sir y Fflint (3.4.8.10.14).

Yn dilyn trafodaeth ar bob math o feysydd, yn benodol trosiant staff, recriwtio a chadw staff a gweithio o bell, bu i'r Pwyllgor nodi'r adroddiad.

Ym mis Rhagfyr 2022, fe wnaeth y Pwyllgor adolygu a chymeradwyo'r **Siarter Archwilio Mewnol**, sy'n diffinio'r gweithgareddau, pwrpas a chyfrifoldebau o ran archwilio mewnol (3.4.8.10.3). Penderfynodd y Pwyllgor gymeradwyo priodoldeb parhaus y Siarter Archwilio Mewnol a nodi'r mesurau diogelu a roddwyd ar waith i sicrhau na fydd unrhyw rolau a

chyfrifoldebau ychwanegol a ymgwymerir gan y Pennaeth Archwilio a Risg y tu allan i'r maes archwilio mewnol yn amharu ar ei hannibyniaeth a gwrthrychedd (3.4.8.10.13).

Drwy gydol y flwyddyn, mae'r Pwyllgor wedi derbyn diweddariad ar weithgareddau archwilio mewnol yn cynnwys canfyddiadau arwyddocaol, meysydd pryder, ymateb rheolwyr a'r camau gweithredu a oedd ar y gweill o ganlyniad i waith archwilio mewnol (Mehefin, Medi, Rhagfyr 2022 a Chwefror ac Ebrill 2023). Rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i grynodedd o adroddiadau archwilio penodol, yn cynnwys copïau llawn o'r adroddiadau Sicrwydd Cyfyngedig, ynghyd â'r cynlluniau gweithredu a gytunwyd gyda'r rheolwyr (3.4.8.10.10).

Fe wnaeth y Pwyllgor fonitro'r gwaith o weithredu'r camau gweithredu cytunedig drwy dderbyn dau adroddiad, un ym mis Medi 2022 a'r llall ym mis Ebrill 2023 (3.4.8.10.10/11). Ym mis Medi 2022, cefnogodd y Pwyllgor gynnig y byddai perchnogion materion/risgiau sylweddol neu ambr sydd heb eu datrys 12 mis ar ôl y dyddiad targed, yn cael eu gwahoddi i fynychu cyfarfod or Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio i gyflwyno gwybodaeth am y rheswm dros yr oedi wrth fynd i'r afael â'r mater/risg.

Fel rhan o'r protocol newydd hwn, ym mis Ebrill 2023, cafodd y Pwyllgor ddiweddariad gan y Rheolwr Gwasanaeth (Tai Cymunedol) mewn perthynas â mynd i'r afael â mater/risg sylweddol neu ambr a nodwyd wrth archwilio'r broses Dyrannu Tai. Ar ôl gwneud ymholiadau ynglŷn ag ychwanegu amserlenni'r broses Ddyrannu Tai i system CRM y Cyngor, penderfynodd y Pwyllgor nodi cynnydd y Cyngor o ran mynd i'r afael â materion/risgiau archwilio mewnol sydd yn weddill.

Mae'r Pwyllgor a'r Pennaeth Archwilio a Risg yn ymgysylltu'n effeithiol (3.4.8.10.16). Yn benodol, roedd Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio bob amser ar gael i'r Pennaeth Archwilio a Risg, yn cynnwys y cyfle i gael cyfarfod preifat â'r Pwyllgor ar gais (3.4.8.10.17).

ARCHWILIO ALLANOL

Mae'r Pwyllgor yn goruchwyllo trefniadau archwilio allanol ac yn ystyried cwmpas a manylder y gwaith archwilio allanol. Ym mis Mehefin 2022, derbyniodd y Pwyllgor Gynllun gan Archwilio Cymru ar gyfer 2021-22, a oedd yn nodi'r gwaith arfaethedig mewn perthynas ag archwilio allanol, y rhaglen archwilio perfformiad ar gyfer y flwyddyn ynghyd â'r rhaglen ar gyfer y gwaith ardystio grantiau a'r amserlen ar gyfer adroddiadau archwilio (3.4.8.11.1/3).

Ym mis Chwefror 2022, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i lythyr blynyddol yr archwilydd allanol a'r adroddiad ISA 260 *'i'r rhai hynny sy'n gyfrifol am lywodraethiant'* (3.4.8.11.1/2). Yn dilyn trafodaeth ar y ddarpariaeth ar gyfer safle gwastraff Penhesgyn; canlyniadau'r ailbrisiad asedau a'r cynnydd yng ngwerth anheddau'r Cyngor; addasiadau i'r cyfrifon drafft a gwelliannau pellach posib o ran archwilio cyfrifon; penderfynwyd nodi adroddiad yr archwilydd allanol ar ei archwiliad o Ddatganiadau Ariannol 2021-22.

Ym mis Ebrill 2023, penderfynodd y Pwyllgor nodi adroddiad Crynodeb Archwilio Blynyddol Archwilio Cymru ar gyfer 2022, a oedd yn rhoi crynodeb o ganlyniadau pob darn o waith a gwblhawyd.

Yn ystod y flwyddyn derbyniodd y Pwyllgor ddiweddariadau chwarterol (ym mis Mehefin 2022, Medi 2022 ac Ebrill 2023) ac adroddiadau archwilio allanol, yn cynnwys yr archwiliad o'r Cymhorthdal Budd-dal Tai (Mehefin 2022); Taliadau Uniongyrchol ar gyfer Gofal Cymdeithasol Oedolion (Medi 2022); asesiad o drefniadau'r Cyngor ar gyfer rheoli ei asedau a'i weithlu (Gwanwyn ymlaen) (Hydref 2022); a Pharodrwydd y Sector Cyhoeddus ar gyfer Carbon Sero Net erbyn 2023 (Rhagfyr 2022).

Fe wnaeth y Pwyllgor fonitro'r gwaith o weithredu argymhellion yr adroddiadau archwilio allanol a derbyn adroddiad gan y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid ym mis Rhagfyr 2022, a oedd yn nodi sut y mae'r Cyngor wedi ymateb i adroddiadau archwilio allanol ynglŷn â'r Cyngor ac adolygiadau cenedlaethol, a'u hargymhellion cysylltiedig (3.4.8.11.3).

Ni chafodd y Pwyllgor ei gymell i wneud unrhyw argymhellion ynglŷn ag effeithlonrwydd y berthynas rhwng yr archwilwyr mewnol ac allanol ac asiantaethau arolygu eraill neu gyffwrth perthnasol yn ystod y flwyddyn (3.4.8.11.4).

Er bod cyfle i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio gwrdd â'r archwilydd allanol yn breifat ac ar wahân, ni fanteisiwyd ar y cyfle yn ystod y flwyddyn hon (3.4.8.11.5).

ADRODDIADAU ARIANNOL

Mae'r Pwyllgor yn adolygu a chraffu ar faterion ariannol y Cyngor, ac yn gwneud adroddiadau ac argymhellion mewn perthynas â hwy (3.4.8.12.1).

Ym mis Gorffennaf 2022 ac Ionawr 2023, cafodd datganiadau ariannol drafft a therfynol yr awdurdod ar gyfer 2021-22 eu hadolygu gan y Pwyllgor yn y drefn honno, cyn iddynt gael eu cymeradwyo gan y Cyngor llawn, yn cynnwys y rhagair esboniadol, negeseuon allweddol, tueddiadau, cysondeb â pherfformiad ariannol, addasrwydd polisiâu a thriniaethau cyfrifyddu a chydymffurfiaeth â hwy a meysydd dyfarnu sylweddol (3.4.8.12.2).

Ym mis Gorffennaf 2022, wrth ystyried y datganiadau ariannol drafft, trafododd y Pwyllgor lu o ffactorau, yn cynnwys y cynnydd mewn balansau ysgolion, a hynny oherwydd y cyllid grant ychwanegol gan Lywodraeth Cymru yn rhannol er mwyn helpu ysgolion ag effaith barhaus y pandemig ac i helpu disgyblion ddal i fyny â'r addysg a gollwyd yn ystod y cyfnod hwn; gwerth asedau eiddo'r Cyngor, nad yw'n cynnwys ei rwydwaith priffyrdd oherwydd yr her o bennu union werth y seilwaith priffyrdd; a'r heriau yn ymwneud â chynllunio a darogan y gyllideb oherwydd bod cyllid yn cyrraedd yn hwyr a'r sefyllfa economaidd bresennol.

Yn dilyn trafodaeth bellach ar y rhwymedigaethau pensiwn a'i effaith ar y cyfrifon yn ogystal â thanwariant yng nghyllideb gyfalaf a refeniw'r Cyngor, penderfynodd y Cyngor nodi'r prif ddatganiadau ariannol drafft anarchwiliedig ar gyfer 2021-22.

Ym mis Ionawr 2023, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i adroddiad yr archwilydd allanol *'r rheiny sy'n gyfrifol am lywodraethiant'* ar faterion a oedd yn deillio o'r cyfrifon anarchwiliedig, a p'un ai y dylid eu dwyn i sylw'r Cyngor (3.4.8.12.3). Yn dilyn trafodaeth (gweler [Archwilio Allanol](#) uchod), penderfynodd y Pwyllgor nodi'r Adroddiad Archwilio Allanol ar y Datganiadau Ariannol ar gyfer 2021-22.

DELIO Â CHWYNION

Mae gan y Pwyllgor gyfrifoldeb dros adolygu ac asesu gallu'r awdurdod i ddelio â chwynion yn effeithiol (3.4.8.14.1).

Ym mis Medi 2022, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i **Adroddiad Blynyddol Pryderon a Chwynion 2021-22** y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Busnes y Cyngor) / Swyddog Monitro a oedd yn nodi'r materion a godwyd o dan Bolisi Pryderon a Chwynion y Cyngor ar gyfer y cyfnod 1 Ebrill 2021 i 31 Mawrth 2022. Yn dilyn trafodaeth ynglŷn â pherfformiad y Cyngor o ran ymdrin â chwynion ac eglurhad gan y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Busnes y Cyngor) / Swyddog Monitro mai gwasanaethau sy'n effeithio ar bobl yn bersonol megis Adnoddau, Tai a Gwasanaethau Cymdeithasol yw'r prif feysydd sy'n debygol o ddenu cwynion; penderfynodd y Pwyllgor dderbyn yr adroddiad.

Hefyd ym mis Medi 2022, derbyniodd y Pwyllgor **Lythyr Blynyddol Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru (OGCC) ar gyfer 2021-22**. Roedd y ddogfen yn amlinellu'r gwaith safonau cwynion a gwblhawyd gan OGCC yn ystod y 12 mis ac yn darparu crynodeb o berfformiad y Cyngor yn y maes hwn. Ar ôl ystyried a thrafod Llythyr Blynyddol 2021-22, penderfynodd y Pwyllgor ei nodi a'i dderbyn ac awdurdodi'r Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Busnes y Cyngor) / Swyddog Monitro i ysgrifennu at OGCC i gadarnhau bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio wedi rhoi ystyriaeth ffurfiol i'w Llythyr Blynyddol ac i roi sicrwydd y bydd y Cyngor yn parhau i fonitro cwynion a thrwy hynny roi'r wybodaeth sydd ei hangen i Aelodau graffu ar berfformiad y Cyngor (3.4.8.14.2).

ADRODDIAD HUNANASESIAD

Yn ystod pob blwyddyn ariannol, bydd y Pwyllgor yn derbyn adroddiad hunanasesiad drafft gan y Cyngor [a fydd yn cael ei ddrafftio yn unol â Phennod 1 o Ran 6 o Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 (perfformiad a llywodraethiant prif gynghorau)] (3.4.8.15.1).

Ym mis Gorffennaf a Hydref 2022, rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i'r **Adroddiad Hunanasesiad Blynyddol drafft ar gyfer 2021-22**, sef adroddiad hunanasesiad corfforaethol cyntaf y Cyngor, a luniwyd er mwyn bodloni'r ddyletswydd newydd ar gynghorau yng Nghymru yn sgil Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 i adolygu eu perfformiad (3.4.8.1.4)

Croesawyd yr adroddiad gan y Pwyllgor fel asesiad cadarnhaol a ddangosai nifer o gryfderau. Cafwyd trafodaeth fanwl ynglŷn â goblygiadau'r trefniadau gweithio hybrid ar y defnydd a fydd yn cael ei wneud o asedau adeiladau yn y dyfodol; cyfraddau trosiant staff; camddehongli'r cronfeydd wrth gefn uwch yng nghyd-destun asesu'r defnydd o adnoddau fel 'da'; y posibilrwydd o gael Archwilio Mewnol i arfarnu'r ddogfen hunanasesu yn y dyfodol; ac arddull ac edrychiad yr adroddiad (3.4.8.4.4).

Penderfynodd y Pwyllgor gytuno â chynnwys adroddiad hunanasesu 2021-22 ac argymhell bod y Cyngor Llawn yn ei ystyried, yn amodol ar ystyried y pwyntiau uchod (3.4.8.15.1/2/3/4).

PANEL ASESU PERFFORMIAD

O leiaf unwaith yn ystod cylch etholiadol rhaid cynnal asesiad perfformiad rhwng etholiadau cyffredinol i ethol cynghorwyr i'r cyngor. Fe all y Cyngor ddewis penodi mewn nag un panel asesu yn ystod cylch etholiadol, ond nid yw hynny ofynnol o dan y ddeddf (Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021).

Rhaid i'r Cyngor sicrhau bod ei ymateb drafft i'r panel asesu ar gael i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio, ac mae'n rhaid iddo wedyn adolygu'r ymateb drafft ac argymhell unrhyw newidiadau i'r ymateb i'r panel asesu.

Ni chynhaliwyd asesiad perfformiad gan banel yn ystod 2022-23 (3.4.8.4.3/3.4.8.16).

ADOLYGIAD ARBENNIG GAN YR ARCHWILYDD CYFFREDINOL

Fe all yr Archwilydd Cyffredinol gynnal adolygiad arbennig o'r Cyngor (os yw'n ystyried bod y Cyngor yn methu, neu y gallai fod yn methu, â bodloni'r gofynion perfformiad).

Cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol ar ôl cael yr adroddiad gan yr Archwilydd Cyffredinol rhaid i'r Cyngor sicrhau ei fod ar gael i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio. Rhaid i ymateb drafft y Cyngor fod ar gael i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio, ac mae'n rhaid iddo ei adolygu. Fe all y Pwyllgor argymhell newidiadau i'r ymateb, yn cynnwys camau arfaethedig y Cyngor. Os na caiff argymhellion y Pwyllgor eu mabwysiadu gan y Cyngor cyn cyhoeddi'r ymateb, rhaid nodi'r argymhellion ynghyd â'r rhesymau pam na chafodd y newidiadau a argymhellwyd gan y Pwyllgor eu gwneud gan y Cyngor (3.4.8.17.1/2/3).

Ni chynhaliwyd adolygiad arbennig o'r Cyngor gan yr Archwilydd Cyffredinol yn ystod 2022-23.

ATODIAD A: AMLDER CYFARFODYDD A PHRESENOLDEB

Aelodau	29/06/22	26/07/22	28/09/22	20/10/22	08/12/22	18/01/22	07/02/23	18/04/23	Cyfanswm cyfarfodydd a fynychwyd
Mr Dilwyn Evans (Aelod Lleyg) (Cadeirydd)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	8
Cyng. Eurn Morris (Dirprwy Gadeirydd)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	Ymddiheuro	✓	7
Cyng. Geraint Bebb	✓	Ymddiheuro	✓	Na	✓	✓	✓	✓	6
Cyng. Neville Evans	✓	Ymddiheuro	✓	✓	✓	✓	✓	Na	6
Cyng. Dyfed Wyn Jones	✓	Ymddiheuro	✓	✓	Ymddiheuro	✓	Ymddiheuro	✓	5
Mr William Parry (Aelod Lleyg)	✓	✓	✓	✓	✓	Na	✓	✓	7
Cyng. Dafydd Roberts	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	8
Cyng. Keith Roberts	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	8
Cyng. Margaret M. Roberts	✓	✓	Ymddiheuro	✓	✓	✓	Ymddiheuro	✓	6
Ms Sharon Warnes (Aelod Lleyg)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	8
Mr Michael Wilson (Aelod Lleyg)	✓	✓	✓	✓	✓	Na	✓	✓	7
Cyng Liz Wood	✓	✓	✓	Na	Ymddiheuro	✓	Na	✓	5
Cyng. Aled Morris Jones (wedi'i benodi ar gyfer un cyfarfod yn unig)	-	-	-	-	-	-	✓	-	1
Cyng. Robin Williams (Aelod Portffolio Cyllid)	✓	✓	Ymddiheuro	Ymddiheuro	✓	✓	✓	✓	6
Cyfanswm ar gyfer y Pwyllgor ⁴	13	10	11	10	11	11	10	12	

Dychwelyd i [Adran](#)

⁴ Yn unol â Chylch Gorchwyl y Pwyllgor, mae'r pwyllgor yn cynnwys wyth aelod etholedig ac un aelod lleyg. Ni fydd yr aelodau etholedig yn aelodau o'r Pwyllgor Gwaith, ond rhaid i'r Deilydd Portffolio Cyllid fynychu pob cyfarfod, cyn belled ag y bo modd.

ATODIAD B: HYFFORDDIANT A FYNCHWYD GAN YR AELODAU 2022-23

	Penodol i'r Pwyllgor				Mandadol						Cyfanswm
	Anwythiad	Datganiadau Ariannol	Cwynion	Rheoli Trysorlys	GDPR	Ymwybyddiaeth Seiber ⁵	Ymwybyddiaeth Diogelu Syfaenol	Trais yn erbyn menywod, camdriniaeth ddomestig a thrais	Prevent*	Caethwasiaeth fodern*	Presenoldeb / Cwblhawyd
Mr Dilwyn Evans (Aelod Lleyg) (Cadeirydd)	23/06/22	13/07/22	09/09/22	14/09/22	05/09/22	12/05/22		Dewisol	12/09/19	Dewisol	88%
Cyng. Euryrn Morris (Dirprwy Gadeirydd)	23/06/22	13/07/22	09/09/22	14/09/22	12/06/22	18/05/22	20/09/22	12/06/22	12/06/22	Ar waith	90%
Cyng. Geraint Bebb	23/06/22	13/07/22	09/09/22	Ymddiheuro	06/09/22	12/05/22	Absennol	29/09/22	Heb ddechrau	Ar waith	60%
Cyng Neville Evans	23/06/22	Ymddiheuro	09/09/22	14/09/22	06/09/22	11/05/22	20/09/22	Heb ddechrau	Heb ddechrau	Heb ddechrau	60%
Cyng. Dyfed Wyn Jones	23/06/22	13/07/22	Ymddiheuro	Absennol	06/09/22	11/05/22	26/09/22	Heb ddechrau	Heb ddechrau	Heb ddechrau	50%
Mr William Parry (Aelod Lleyg)	Ymddiheuro	Absennol	09/09/22	Absennol				Dewisol	Dewisol	Dewisol	14%
Cyng Dafydd Roberts	23/06/22	13/07/22	Absennol	14/09/22	11/20/22	12/05/22	20/09/22	01/04/18	12/10/22	12/10/22	90%
Cyng Keith Roberts	23/06/22	13/07/22	09/09/22	14/09/22	07/09/22	11/05/22	20/09/22	Heb ddechrau	Heb ddechrau	Heb ddechrau	70%
Cyng Margaret M. Roberts	23/06/22	Ymddiheuro	21/07/21	Ymddiheuro	Absennol	11/05/22	20/09/22	Heb ddechrau	Heb ddechrau	Heb ddechrau	40%
Ms Sharon Wames (Aelod Lleyg)	23/06/22	13/07/22	09/09/22	14/09/22	25/01/20	12/05/22		Dewisol	Dewisol	Dewisol	86%
Mr Michael Wilson (Aelod Lleyg)	23/06/22	13/07/22	09/09/22	14/09/22	22/02/19	12/05/22		21/12/17	Dewisol	Dewisol	88%
Cyng Liz Wood	23/06/22	13/07/22	Absennol	Absennol	Absennol	11/05/22	Absennol	Heb ddechrau	Heb ddechrau	Heb ddechrau	30%
Cyfanswm	11/12 (92%)	9/12 (75%)	9/12 (75%)	7/12 (58%)	9/12 (75%)	11/12 (92%)	6/12 (50%)	4/12 (33%)	3/12 (25%)	1/12 (8%)	

Dychwelyd i [Adran](#)

⁵ Roedd yr hydoddiant ymwybyddiaeth seiber yn rhan o'r hyfforddiant anwytho ar gyfer y garfan newydd o Gynghorwyr ym mis Mai 2022

*Dewisol ar gyfer aelodau lleeg.